

LAKÓ GYÖRGY

ÚJABBKORI VÁLTOZÁSOK AZ ÉSZAKI-MANYSI NYELVBEN

*A Nyelv- és Irodalomtudományi Osztály felolvasó ülésén, 1959. szeptember 28-án
elhangozott előadás*

1. Minthogy a szovjetuniói kis finnugor népek többségének nyelvéről csak a múlt század óta van több-kevesebb írásos feljegyzésünk, a finnugor nyelvészeknek alig-alig volt alkalmuk arra, hogy az egyes nyelvekben végbe ment változások korát pontosabban meghatározzák. Például hangváltozásokról lévén szó, általában meg kellett elégedniük relatív kronológiájuk megállapításával. Ha egyes esetekben valamely hangváltozás korát időhöz lehetett kötni, a kutatás eredménye általában csak annak a megállapítását foglalja magában, hogy ez vagy az a hangváltozás milyen időhatárig fejeződött be. Arra a kérdésre, hogy egy-egy hangváltozás mikor kezdődött és milyen időhatárok között ment végbe, csak ritka esetben tudunk választ adni. Nyelvemlékek hiányában még kevésbé tudjuk megállapítani azt, hogy milyen mértékben mentek végbe változások meghatározott időn belül egy-egy nyelv egész rendszerében. Amit a finnugor nyelvekben végbe ment változások koráról mondani tudunk, az legtöbbször e nyelvek szókincsét illeti.

Noha tehát például azon kérdés megvilágításához, hogy a hangváltozások milyen gyorsan mennek végbe, a finnugor nyelvészek csak kismértékben tudnak hozzájárulni (most is és a továbbiakban is a nyelvemlékek híján szűkölködő kis finnugor népek nyelvéről beszélünk), kivételes esetekben a finnugor nyelvek körében is megállapítható volt egy-egy hangváltozás lefolyásának időtartama aránylag pontosan. Például lívföldi útleírásában SETÄLÄ (NyK. XXI/1889: 256—7) azt írja, hogy az ő lívföldi tartózkodásával egyidejűleg olyan hangváltozás van folyamatban a lív nyelvben, amely a lív nyelvből el fogja tüntetni az *ü* és az *ö* hangokat. 1888 körül ezek a hangok az idősebb nemzedék nyelvében még tisztán ejtődtek, habár már sokkal kevésbé voltak labializáltak, mint a megfelelő veláris magánhangzók. „A középkorúak az *ü* és *ö* helyett sajátságos, rendkívül gyengén labializált vokálisokat ejtenek, melyek a szokatlan fülre nézve csupán *i*- vagy *e*-nek hangzanak. A fiatalabbaknál pedig ezek helyett már tiszta *i* és *e* hangokat hallani” (i. h.). KETTUNENNAK és POSTINAK az 1920-as, illetőleg az 1930-as években tett észrevételei azt mutatják, hogy SETÄLÄNAK a lív *ü* és *ö* hang eltűnésére vonat-

kozó jóslata az ideig már majdnem teljesen valóra vált (vö. POSTI: SUS. Toim. LXXXIV, 13, 15, 25—7, 134—5). Ez — úgy, ahogyan SETÄLÄ felfogta e jelenséget — azt jelentené, hogy a lív nyelvben egy emberöltő alatt fejeződött be az $\ddot{u} > i$, $\ddot{o} > e$ hangváltás. Az utóbb említett kutatók azonban lehetségesnek tartják, hogy itt nem igazi hangváltásról, hanem a lett nyelv fonetikájának hatására bekövetkezett hanghelyettesítésről van szó (a lett nyelvben nincs \ddot{u} és \ddot{o} hang), vö. POSTI, i. h.

Viszonylag pontosan ismerjük egy déli chanti hangváltás korát is. PAASONEN (FUF. II, 98—101) kimutatta, hogy a finnugor alapnyelv l hangjának spirantikus folytatói az irtisi chanti nyelvjárásban kb. egy évszázad alatt változtak t -vé (vö. még SETÄLÄ: FUF. II, 273; SZINNYEI: NyK. XLIV, 467). STEINITZ (OstjVok. 27—8) a keleti osztjában mutatott rá néhány olyan magánhangzováltozásra, amelynek kb. 1900 és 1930 között kellett végbemennie. Megállapította, hogy a Karjalaintól e nyelvjárásban észlelt φ — ϱ és ϕ — ϕ hangok az 1930-as években már nem voltak meg, hanem — minden valószínűség szerint — a közben eltelt kb. 4 évtized folyamán o -vá, ill. \ddot{o} -vé változtak. Még csak egy példát említek a finnugor nyelvekben végbement, meghatározott időtartamú hangváltások közül: nemrég (NyK. LV, 46, 48) FOKOS DÁVID igazolta, hogy az egyes komi nyelvjárásokra jellemző $l > v$ változás a XVI. században még nem, a XVIII. században már nem, tehát csakis a XVII. században mehetett végbe.

Miután bevezetőben láttuk azt, hogy néhány hangváltás mennyi idő alatt ment végbe egyes finnugor nyelvekben, a továbbiakban rátérek előadásom voltaképpeni tárgyára, s azt vizsgálom: milyen változások mentek végbe az északi-manyisi nyelvjárásban az elmúlt száz év alatt. Mielőtt azonban a lényeg tárgyalásához fogok, előre kell bocsátanom két rövid magyarázatot: egyfelől arra nézve, hogy mit értek „északi-manyisi” nyelvjárásról, másfelől arra vonatkozólag, hogy milyen kori változásokat tekintek „újabbkori” változásoknak. Az „északi-manyisi” elnevezésről csak annyit: MUNKÁCSI BERNÁT nemcsak az általam vizsgálandó szoszvai és szigvai nyelvjárást nevezte északinak, hanem a felső-lozvait is. Minthogy a szoszvai nyelvjárástól a múlt században kevésé eltérő felső-lozvai nyelvjárásról a század eleje óta tudtommal nincsenek újabb értesüléseink, én a következőkben az „északi-manyisi” elnevezést a szoszvai-szigvai nyelvjárásra korlátozva használom. „Újabbkori” változásokon pedig nagyjából a legutóbbi száz év folyamán végbement változásokat értem, — azért éppen ezeket, mert a manyisi nyelv tudományos kutatása kb. száz évvel ezelőtt kezdődött meg, s így csak kb. száz év óta rendelkezünk olyan mennyiségű és minőségű anyaggal, amellyel a mai északi-manyisi nyelvallapot egybevetethető. De nagyobb része azon anyagnak, amely a mai nyelvallappal való összehasonlításra kínálkozik, még száz éves sincs. Hogy tisztán álljon előttünk: alább következő fejtegetéseimben mikor milyen mennyiségű, milyen minőségű és milyen kori anyagra támasz-

kodom, a következőkben rövid tájékoztatást adok az északi-manyisi nyelvjárás kutatásának történetéről.

2. Az északi-manyisi nyelvjárás tudományos kutatásának idejét AHLQVIST-nak 1858—59-ben és 1870-ben tett tanulmányútjaitól számíthatjuk. Noha az ő feljegyzései a mai igényeket már nem elégítik ki, mind lexikális anyaga, mind pedig a hagyatékából közölt paradigmák sok érdekes összehasonlításra adnak lehetőséget a manyisi nyelv kutatóinak. Az északi-manyisi helyi nyelvjárások közül Ahlqvist a szoszvait tanulmányozta. Ahlqvist nyomába MUNKÁCSI BERNÁT lépett. 1888—89-ben tett tanulmányútján idejének nagyobb részét épp az északi-manyisi nyelvjárások kutatásának szentelte. A nagy kiterjedésű északi-manyisi nyelvterületen főleg a Szigva vagy Ljapin folyó vidékén végezte kutatásait. Nem számítva felső-lozvai gyűjtését, északi-manyisi szövegeinek többsége a Szigva vidékéről való. A legnagyobb része azoknak a népköltészet termékeknek, amelyeket RĚGULY jegyzett fel az északi-mansik körében, ugyanezen vidékről származik (vö. MUNKÁCSI: Budapesti Szemle 1889: 403). A manyisi nyelv nagyérdemű finn kutatója, KANNISTO ARTÚR, bő nyole hónapot fordított az északi-manyisi nyelvjárás, pontosabban a szoszvai dialektus tanulmányozására 1905—06-ban. Minthogy az ő feljegyzései fonetikai pontosság tekintetében felülműlják a korábbi kutatók feljegyzéseit, Kannisto gyűjtése különösképp alkalmas arra, hogy az északi-mansiban végbement újabbkori változások megállapításához összehasonlítási alapul szolgáljon. Ez ideig ő volt az utolsó nyugat-európai kutató, aki manyisi földön járt. Mindamellett a manyisi nyelv közvetlen kutatása Kannisto tanulmányútjával nem fejeződött be. WOLFGANG STEINITZ 1937-ben Leningrádban az Északi Népek Intézetében a Szoszva folyó vidékéről származó, azaz északi-manyisi nyelvjárást beszélő nyelvmesterek segítségével vizsgálta a manyisi nyelvet, s ezen nem-helyszíni kutatásainak is igen jelentős eredményei lettek. Éppoly fontos az, hogy a legutóbbi néhány évtizedben a szovjet kutatók folytatták a finn és a magyar nyelvészektől megkezdett munkát, s egyrészt helyszíni kutatásokat is végeztek (JEMELJANOV, CSERNYECOV, BALANGYIN), másrészt Leningrádban ott tanuló manyisi diákok nyelvét tanulmányozták. Az orosz anyanyelvű tudósokhoz csatlakozott egy-két manyisi származású kutató is, mint pl. a leningrádi Nyelvtudományi Intézet tudományos munkatársa, E. I. ROMBANGYEJEVA, továbbá egy főiskolai tanárnő, M. P. VAHRUSEVA. A szovjet kutatók manyisi nyelvi tanulmányainak eredményeiként olyan művek jelentek meg, mint CSERNYECOV kis manyisi—orosz szótára és rövid manyisi nyelvtana (1936, ill. 1937), E. I. ROMBANGYEJEVA 352 lapos orosz—manyisi irodalmi nyelvi szótára (Русско-мансийский словарь, Leningrád. 1954), továbbá A. N. BALANGYIN és M. P. VAHRUSEVA főiskolai manyisi tankönyve (1957), valamint ugyanezen szerzők manyisi—orosz szótára¹ (1958). Mindezek a szovjet munkák a manyisi irodalmi nyelvet

¹ Alább e szótárt „BV.”-vel rövidítem.

mutatják be; minthogy azonban a manysi irodalmi nyelvnek az északi-manysi nyelvjárás az alapja, így természetesen — ha nem is minden részletkérdésben, de általánosságban — a mai északi-manysi népnyelv megismeréséhez is fontos forrásul szolgálnak. Ugyanakkor nyilvánvaló az is, hogy az irodalmi nyelvi hangjelölés nem tükrözteti teljes fonetikai hűséggel a népnyelvi kiejtést, valamint az egyes északi-manysi helyi nyelvjárások egymástól való eltéréseit. Az irodalmi nyelv alaktana sem lehet mentes bizonyos mesterséges általánosításoktól. A manysi irodalmi nyelvi szókészlet sem lehet azonos a művelődési központoktól esetleg távolabb élő, idősebb manysiknak a szókincsével. Hogy a mai manysi irodalmi nyelvben mi felel meg pontosan egyik vagy másik északi-manysi helyi dialektus nyelvi tényeinek, s mi a nyelvhasználat szabályozásának eredménye, illetőleg a manysi irodalmi nyelv alkotóinak és alakítóinak a műve, ezt a kérdést egyes esetekben igen nehéz, sőt lehetetlen nekünk eldöntenünk. Némely esetben azonban módomban áll az irodalmi nyelv és az egyik északi-manysi helyi nyelvjárás bizonyos tényeinek eltéréseire rámutatnom, figyelembe véve azokat a feljegyzéseimet, amelyeket 1952-ben E. I. Rombangyejeva segítségével Leningrádban készítettem. Rombangyejeva az északi-manysi helyi nyelvjárások közül a Szigva menti nyelvjárást beszéli, az én gyűjtésem tehát a s z i g v a i nyelvjárást képviseli.

3. Mielőtt tovább mennénk, fel kell vetnünk azt a kérdést: alkalmas-e az általam feljegyzett s z i g v a i nyelvjárási anyag arra, hogy az említett régibb kutatók anyagával egybevegyem, s hogy a különbségekből nyelvi változásokra következtessék. Hiszen arra is lehetne gondolni, hogy a szigvai nyelvjárás már Ahlqvist, Munkácsi és Kannisto tanulmányútja idején különbözött a másik ismert északi-manysi nyelvjárástól, ti. a szoszvaitól, s ez esetben azok a különbségek, amelyek egyfelől az én feljegyzéseim, másfelől egyes régibb kutatók feljegyzései között megállapíthatók, régi helyi nyelvjárási különbségeket, nem pedig újabkori változásokat tükröznének. Előre kell bocsátanom, hogy ez a lehetőség néhány esetben valóban fennforog. Hiszen Ahlqvist tudtunkkal sohasem jutott el a Szigva vidékére, az ő feljegyzései tehát nem a szigvai, hanem a szoszvai nyelvjárást képviselik (vö. MUNKÁCSI: Budapesti Szemle 1889: 403, jegyzet). A Szigva vidékén Kannisto is csak statisztikai adatokat gyűjtött (vö. SUS. Aik. XX/V: 3—5), s az ő északi-manysi anyaga is a szoszvai, nem pedig a szigvai nyelvjáráshból való. Ehhez még figyelembe kell vennünk, hogy Munkácsi bizonyos különbségeket észlelt és tüntetett fel a szoszvai és a szigvai nyelvjárás között (vö. VNYj. 19, 20, 22, 32; VNGy. I, 273, 275), tehát nem pusztán valószínű feltevés, hanem tény az, hogy a szigvai és a szoszvai nyelvjárás között bizonyos különbségek már számos évtizede fennállanak. Ennek ellenére bizonyos, hogy Munkácsi és Kannisto tanulmányútja idején a szigvai és a szoszvai nyelvjárás között nem voltak lényeges különbségek. Munkácsi észrevételei ugyanis csak néhány szóra vonatkoznak, Kannisto pedig tudtommal sehol sem utal

arra, hogy a korabeli szigvai nyelvjárás eltért volna a szoszvaitól. Ha a két nyelvjárás között lettek volna lényeges eltérések, Kannisto nem hallgatott volna róluk, hiszen neki is volt alkalma hallani szigvai beszédet is, csak külön gyűjtő munkát nem végzett a Szigva menti településeken.

Mindezek alapján az én szigvai feljegyzéseim és a régi kutatók szigvai, ill. szoszvai feljegyzései között megállapítható különbségeket általában újabbkori nyelvjárasi változásoknak fogom fel. Amennyiben egyes eltérések magyarázataként régi nyelvjárasi különbség is szóba jöhet, ezt a körülményt külön jelezni fogom. Annak a kérdésnek az eldöntésében, hogy régi helyi nyelvjárasi különbségről, avagy újabb időben végbement nyelvi változásról van-e szó, néhány esetben segítségünkre van a szovjet kutatók műveiből megismerhető manysi irodalmi nyelv, amely az északi-manysi helyi nyelvjárások közül a szoszvai dialektuson alapszik.

FONETIKAI ÉS HANGTANI ÉSZREVÉTELEK

4. Az északi-manysi nyelvjárásban — orosz jövevényszavak révén — meghonosodóban van több új, a nyelvjárás hangállományában korábban ismeretlen mássalhangzó, mégpedig: *b*, *d*, *g*, *š*, *z*, *ž*, *Φ*, valamint az orosz *у*, *щ* és *ч* betűkkel jelölt hangok. Mindezek a mássalhangzók ugyanúgy ejtendők, mint az orosz nyelvben, de a manysi ábécé *щ*-je BALANGYIN Мансийско-русский словарь 10) szerint nemesak az orosz nyelv megfelelő mássalhangzóját jelöli, hanem egy hozzá közel álló, elül képzett, spirantikussá, zöngétlen és „puha” (bizonyára jésített) mássalhangzót is.

Több körülmény arra mutat, hogy a jelzett hangoknak az északi-manysi nyelvben való meghonosodása csak a legutóbbi néhány évtized folyamán indult meg. A Munkácsi Vogul Népköltési Gyűjteményének szavait tartalmazó SZILASI-, ill. TRÓCSÁNYI-féle vogul szójegyzékekben még egyetlen *b*-, *d*-, *g*-, *š*-, *z*-, *ž*- avagy *Φ* kezdetű szót sem találunk, viszont CSERNYECOV 1937-ben megjelent manysi—orosz szójegyzéke már tetemes számú ilyen szót tartalmaz.

5. Annak az igazolására, hogy a *b*, *d* és *g* zöngés zárhangok meghonosodóban vannak az északi-manysi nyelvjárásban, arra hivatkozhatunk, hogy az újabbkori *b*-, *d*-, *g*-kezdetű orosz jövevényszavak általában változatlanul megőrizték szókezdő mássalhangzójukat, viszont ugyanezen nyelvjárás régi orosz jövevényszavaiban a szókezdő *b*-, *d*-, *g*-hangot a megfelelő zöngétlen zárhangokkal pótolták. Ide tartozó új jövevényszavakként ilyeneket találunk a szigvai nyelvjárásban, mint *bibliotēka* 'könyvtár', *bū,kβar* 'ábécé', (BV.) *dekáбрь* 'december', *delegám* 'küldött', *gazéma* 'újság', *generál* 'tábornok', a régi orosz jövevényszavak viszont *p*-, *t*-, *k*-kezdetűek, mint pl. *pulāt* 'acél' < or. *булат*; *pulkä* 'cipő' < or. *булка*; *tumaj* 'vélemény' < or. *дума, думать*; (BV.) *tavaï* 'adaid' < or. *давай* 'gyerünk!', (BV.) *кира* 'gírya' < *гиря* 'súly'; *kāš* 'gatyá, szeméremkötő' < or. *зачу*.

Nyilvánvaló, hogy az említett hangok meghonosodása nem egyik napról a másikra történik meg. Bizonyára volt olyan átmeneti korszak, amikor a lakosság egy része még helyettesítette a szóban forgó orosz hangokat a megfelelő északi-manysi hangokkal, a lakosság másik része pedig már áttért az átadó nyelvi új hangok ejtésére. Az előbbiek közé tartozott az idősebb nemzedék, amely oroszokkal és oroszul tudó értelmiségiekkel csak kevés kapcsolatban állott, az utóbbiak közé pedig a fiatalabb nemzedék, amely állandó kapcsolatban volt oroszokkal, sőt talán el is hagyta lakóhelyét hosszabb-rövidebb időre, hogy pl. szülőföldjétől távol eső munkahelyen dolgozzék, avagy hogy megtanuljon oroszul és elsajátítsa az orosz műveltséget. Hogy a manysi lakosság ezen két rétege között az orosz zöngés zárhangok tükröztetése tekintetében különbség volt, sőt bizonyos mértékig még ma is van, bizonyítja az a körülmény, hogy a *b-*, *d-*, *g*-kezdetű orosz jövevényszók mellett az oroszul nem tudó idősebb nemzedék nyelvében ma is találhatók ilyen alakváltozatok, mint *пруката* (~ *бригада*) 'csapat', *кратыс* (~ *градус*) 'fok, fokozat,' l. Balangyin—Vahruseva, Мансийский язык 26.

Amiként a manysi nyelvben, ugyanúgy honosodtak meg a zöngés zárhangok a kis balti-finn nyelvekben is ugyancsak az orosz nyelv hatására (vö. OJANSUU, KAÄH. 1—4; KETTUNEN, LVHA. 1—3 és VaKÄH. 18—20; POSTI: GrLL. 140—51). De az utóbbiak már tovább jutottak a fejlődésben. A karjala-aunusi, a vepsze, a vót és a lív nyelvben ugyanis a szókezdő zöngés zárhangok már belső keletkezésű, pl. hangutánzó és hangfestő szavakban is előfordulnak, sőt még arra is több példa van, hogy *p-*, *t-*, *k*-kezdetű orosz szavakat *b-*, *d-*, ill. *g*-vel ejtenek, pl. aun. *goqru* 'barnaszőrű (ló)' < or. *каруй*, karj. *dabakka* 'dohány' < or. *табак*; *bulkka* 'puskagolyó' < or. *пулька*, vót *dovarišša* < or. *товаруш*. Ennek a nyelvérzék bizonyos tekintetben való megzavarodása lehet a magyarázata. Miután e kis népek — legalábbis részben — megtanulták ejteni az orosz zöngés zárhangokat, nyelvükben — nemzedékenként, egyénekenként, esetleg nyelvjárásonként váltakozva — eredetileg *b-*, *d-*, *g*-kezdetű orosz jövevényszavak egymás mellett éltek mind zöngés, mind pedig zöngétlen zárhanggal kezdődő változatban. Ennek a kettősségnek olyan zavar lett a következménye, hogy néha még a *p-*, *t-*, *k*-kezdetű orosz szavak zöngétlen mássalhangzóval ejtett alakja mellé is megalkották a zöngés mássalhangzóval hangzó változatot.

A finnugor alapnyelvben az én véleményem szerint nem voltak szókezdő zöngés zárhangok. Hogy ezek ma a kis balti-finn nyelvekben gyakoribbak, mint az északi-manysi nyelvjárásban, az azzal magyarázandó, hogy a kis balti-finn népek sokkal előbb és jóval nagyobb mértékben jutottak orosz hatás alá, mint az északi-manysik.

6. Hogy nemcsak a zöngés zárhangok, hanem más, már említett orosz hangok is csak az utóbbi időben honosodtak meg az északi-manysiban, kitűnik abból, hogy a régibb jövevényszavakban ezeket az egyéb orosz han-

gokat is más hangokkal pótolták. Így az orosz *ф*-et *p*-vel helyettesítették, pl. (ROMB.) *панар* 'lámpa' < or. *фонарь*; (BAL.) *палак* 'zászló' < or. *флаг*. Ma már az *ф* megmarad olyan új jövevényszavakban, mint pl. (BV.) *фабрика* 'gyár', *февраль* 'február' stb.

Az orosz nyelvi *ш*, *з* és *ж* hangokat régen *s*-szel helyettesítették, pl. *си́нс* 'sánc' < or. *шанец*, *сāl* 'sálkendő' < or. *шалъ*; *сālet* 'arany' < or. *золото*; *симсек* 'Ohrring' (Ahlqv., NordOstj. 133) < or. *жемчуг*; *сāl* 'sajnálát' < or. *жаль* (vö. Kálmán: NyK. LVII, 118—20). Újabb jövevényszavakban az említett orosz hangok változatlanul megvannak, pl. Szi. *škòla* 'iskola', (BV.) *шар* 'golyó, gömb', *шина* 'abroncs', *журнал* 'újság', *завод* 'üzem', *завтрак* 'reggeli'.

Az orosz *ч*, *ц* és *щ* hangokat is helyettesítették régen, mégpedig valamilyen dentális spiranssal (*s*, *ś* vagy *š*), pl. Szo. *солкòβи* 'rupla' < or. *целковый*, Szo. (KANN., Vok. 29) *šāi* 'Tee' < or. *чай*; Szo. *pūmas* 'vidám' < or. *помощ* (bővebben KÁLMÁN, i. h. 120—1). Ma már — úgy látszik — az iskolázott északi-manysik tudják ejteni a fenti hangokat. Erre mutatnak az olyan új jövevényszavak, mint pl. *цирк* 'cirkusz', *цифра* 'szám(jegy)', *чемодан* 'bőrönd', *чернила* 'tinta', *щётка* 'kefe', *щу* 'scsi, káposztaleves' (l. BALANGYIN, i. m. 162).

7. Ismeretes, hogy a finnugor alapnyelv szavai csak egy mássalhangzón (vagy affrikátán) kezdődtek (vö. pl. SZINNYEI, FgrSprw.² 20), s hogy ez az állapot — a másodlagos fejlődés folytán előállott kevés számú kivételt nem számítva — bizonyos mértékig jellemző sajátásként a mai finnugor nyelvekben is fennáll. Ez volt a helyzet egészen a legutóbbi időkig a manysi nyelvben, illetőleg ennek északi nyelvjárásában is — úgyannyira, hogy a jövevényszavak két vagy több mássalhangzóból álló szókezdő mássalhangzó-csoportját ilyen vagy amolyan módon felbontották (l. CERNYECOV, Мансийский (вогульский) язык, 171; KÁLMÁN: NyK. LV, 262—5; BALANGYIN—VAHRUSEVA, Мансийский язык 26), vö. pl. ms. *rema* 'idő' < or. *время*. A mai manysi nyelvben azonban — s így az északi nyelvjárásban is — már gyakran találunk szókezdeten két, sőt néhány esetben három mássalhangzót is — idegen hatásra, pl. olyan orosz jövevényszavakban, mint a Szi. *plòšvd* 'tér', *škòla* 'iskola'; (BV.) *флаг* 'zászló', *власть* 'hatalom', *план* 'terv'. Az ilyenszerű szavaknak az északi-manysi szóképzésbe való átvétele folytán a manysi nyelvnek az az ősi finnugor sajátága, amelyet említettem, bizonyos mértékben elhomályosult. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szóban forgó új, oroszos szó szerkezeti sajátosság terjedésével egy időben az oroszul nem tudó északi-manysik nyelvében még tartja magát a finnugor sajátosság megőrzésére irányuló konzervatív tendencia. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy a népnyelvben egyes, két vagy több mássalhangzón kezdődő orosz jövevényszavaknak van olyan változatuk is, amelyben a mássalhangzó-torlódás megszüntetése — ilyen vagy amolyan módon — éppúgy megtörtént.

mint a régi jövevénytiszavakban. Pnyenek: *власть* ~ *лаць*, *флаг* ~ *палак*, *план* ~ *палан*, *школа* ~ *искола*, *справка* 'bizonyítvány' ~ *исправка* stb. l. BALANGYIN—VAHRUSEVA, i. m. 26.

Bizonyos szókezdő mássalhangzó csoportok, pl. *kl*, *kr*, *tl* stb., ma már a kis balti-finn nyelvekben is elég közönségesek, sőt a suomi-finn nyelv nyugati nyelvjárásaiban is előfordulnak, mégpedig e nyelvek többségében nem is csupán jövevénytiszavakban, hanem hangutánzó-hangfestő szavakban is. Meghonosodásuk természetesen itt is idegen (orosz, ill. svéd) hatással magyarázandó, vö. OJANSUU. KAÄH. 4—5; KETTUNEN, LVHA. 4—5; EKÄH. 22—3.

8. Annak ellenére, hogy a manysi nyelvjárások sokáig — az északi-manysi pedig egészen a legutóbbi időkig — szó elején általában csak *e g y* mássalhangzót ismertek, egy mássalhangzó csoport, ti. a *kw-* (= *kβ-*) több manysi nyelvjárásban — köztük az északi-manysiban is — sok szó elején előfordult; pl. *kwāli* 'kötél', *kwāli* 'fölkél', *kwol* 'ház, sátor, szoba', *kwon* 'ki, künn; félre', *kwons* 'köröm', *kwoss* 'amint, habár' stb. Ezekben a szókezdő *kw-* a manysi nyelv külön életében veláris magánhangzó előtt egyidejű koartikuláció következtében korábbi *k*-ből keletkezett. Ez a szókezdő *kw-* MUNKÁCSI tanulmányútja idején legalábbis a tőle vizsgált északi-manysi nyelvjárásokban még megvolt, viszont KANNISTO manysi földi tartózkodásakor, 17—18 évvel később, a szoszvai nyelvjárásban *o* előtt egyszerű *k-* állt a helyén, pl. (KANN., Vok. 29) *kōl*, (Vd. I, 253) *kōn*, (uo. 215) *kōs*. CSERNYECOV (Мансийский язык 171) is megemlíti, hogy „a mai szoszvai nyelvjárásban” (azaz 1937-ben) a szókezdő *k*-t *o* előtt nem labializálják. E körülmény magyarázatául már STEINITZ (ÖEST. 1937: 265, jegyzet) feltette, hogy az északi-manysiban a Munkácsi és Kannisto tanulmányútja közti időben *kβo-* > *ko-* változás ment végbe. Hogy valóban ez történt, megerősítik az én szigvai feljegyzéseim, amelyekben ugyancsak pusztán *k-* jelentkezik. Hogy a Munkácsitól jelölt szókezdő *kw-* nem csupán szigvai sajátosság volt, hanem az egész északi-manysi nyelvterületen el volt terjedve, bizonyítja az a körülmény, hogy pl. *a* előtt a *kβ-* mind a szoszvai, mind pedig a szigvai nyelvjárásban ma is megvan, vö. pl. Szo. (FUF. XIV, 35) *kβāl-* 'aufstehen; landen', Szi. *kβālun, kβe* ua.

9. MUNKÁCSI — többnyire szóvégi helyzetben — *χ* és *k* után sok szóban egy bilabiális spirans hangot jelölt, pl. *pākw* 'cirbolyatoboz', *rakw* 'eső'. KANNISTO (FUF. VIII, Anz. 198) erre azt a megjegyzést tette, hogy az efféle szavakban nincs labiális spirans, hanem a *χ*, illetőleg a *k* ejtése egyidejű labiális koartikulációval történik. Én a szigvai nyelvjárásban az ilyen esetekben zöngétlen bilabiális spiranst (*φ*) hallottam és jegyeztem, pl. *pākφ*, *rakφ*. Nyilvánvalóan a labiális koartikuláció azzal a következménnyel járt, hogy a kérdéses helyzetben valóban kifejlődött egy labiális hang. Erre utalnak az irodalmi nyelv alakjai is, amelyek végén *ε*-t írnak, pl. *akε* 'egy',

akε 'nagynéni', *nakε* 'cibolyatoboz', *pakε* 'eső' (l. még BALANGYIN—VAHRUSEVA, Мансийский язык 47).

10. A vokalizmus sem maradt meg egészen változatlanul. A szigvai nyelvjárásból ugyanis egész sereg olyan szót jegyeztem fel, amelyekben *ə*, illetőleg *ɛ* diftongus jelentkezik a Munkácsitól (és Kannistótól) jelölt monoftongus helyett, pl. *βəət* 'szél' (~ É. *vət*), *χəət* 'hat (6)' (~ Szo. *χət*, l. FUF. VIII, Anz. 200), *χəətal* 'nap (Tag; Sonne)' (~ É. *χətél*; Szo. *χətal*, l. KANN., Vok. 89), *məət* 'más(ik)' (~ É. *mət*, Szo. *mət*, l. Vok. 191), *əqlunəkβε* 'lenni' (~ É. *ǫli* 'van', Szo. *ələym* 'vagyok', Vok. 166), *əps* 'szintén, is' (~ É. *ǫs*, Szo. *əz*, l. KANN., Vd. I, 62), *təətap* 'postaláda' (~ É. *tǫtép*); *nəəpak* 'könyv' (~ Szo. *nəəpǫg*, Vok. 44; STEINITZ *nəəpāk*, *nəəpək*, l. ŐESA. XXX, 270), *nəəlm* 'nyelv (Zunge, Sprache)' (~ Szo. *nəl^m*, l. Vok. 57), *təəpkan* 'konyhakert' (vö. АНЛQV. *təp-kän*, МУНК. P. *təp-kän*, АЛ. *təp-kən*, l. NyK. XXII, 60). Minthogy efféle diftongusos alakok sem Munkácsinál, sem az irodalmi nyelvben nincsenek, nyilvánvalóan a szigvai nyelvjárásban folyamatban levő hangváltozásról van szó. Hogy ez a hangváltozás még nem fejeződött be, kiviláglik egyfelől abból, hogy szigvai nyelvmesterem használt néha monoftongusos alakváltozatokat is, pl. *mət*, *əqlunəkβε*, *əs*, másfelől abból, hogy egyes szavaknak, amelyeknek a fentiek szerint diftongusos alakját várnánk, csak monoftongusos alakját hallottam tőle, pl. *βəβunəkβε* 'kérni', *βər* 'erdő'; *χəqlunəkβε* 'halni', *ǫəmunəkβε* 'jární', *úər* 'hegy', *təβəltanəkβε* 'teljesíteni'. Persze az is lehetséges, hogy nyelvmesterem a monoftongusos alakokat csak az irodalmi nyelv hatására használta. Hogy a jelzett diftongizálódásnak mi lehet az oka, nem tudom megmondani. Ismeretes, hogy diftongizálódás széles körben történt a délibb manysi nyelvjárásokban, ennek azonban semmi köze sem lehet a szigvai nyelvjárásban ma végbemenő diftongizálódáshoz.

11. Némi változás a hangsúlyviszonyok terén is megállapítható. Tudjuk, az északi-manysiban a főhangsúly általában az első szótagon van. Az első szótag hangsúlya olyan erős, hogy még olyan új orosz jövevényszavakban is, mint amilyenek *kārandas* 'ceruza', *tərad* 'füzet', *būkβar* 'ábécéskönyv' a szigvai nyelvjárásban az átadó nyelvi alakoktól eltérően (vö. or. *карандаш*, *тетрадь*, *букварь*) a hangsúly az első szótagon van. Az 1958-ban megjelent BALANGYIN—VAHRUSEVA-féle manysi irodalmi nyelvi szótár azonban már sok olyan új orosz jövevényszót is közöl, amelyek megtartották orosz nyelvi hangsúlyukat. Ez a körülmény az ősi hangsúlyviszonyokkal szemben bizonyos liberalizmusra mutat. De ezen esetekben nem tudjuk eldönteni, hogy a kérdéses szavak csak az erősebb orosz hatás alatt álló manysik szókészletébe tartoznak-e bele, avagy a szorosabb értelemben vett népnyelv is ismeri őket. Éppen ezért az eredeti északi-manysi hangsúlyviszonyok lényeges megváltozásáról még korai lenne beszélni.

ÉSZREVÉTELEK AZ ALAKTAN TERÜLETÉRŐL

12. Az alaktan területéről sokkal kevesebb változásról számolhatok be, mint a hangtan területéről. Ez természetes is, hiszen közismert tény, hogy az alaktani kategóriák nehezebben hódolnak meg az idegen nyelvi ráhatás előtt, s hogy spontán változásuk is lassúbb. Ehhez figyelembe veendő az is, hogy alaktani megfigyelésekre kis mennyisége miatt az én szigvai anyagom kevésbé nyújt lehetőséget, s ugyanakkor a szorosabb értelemben vett népnyelvi állapot tisztázásához az irodalmi nyelvre csak nagy óvatossággal támaszkodhatunk. Az irodalmi nyelv alaktana ui. az a terület, ahol valamennyi kis szovjetuniói finnugor nyelv nyelvtanában az irodalmi nyelvek megalapítói és továbbfejlesztői bőségesen hajtottak végre kiegyenlítéseket és mesterséges szabályozásokat. Ezért lehetséges, hogy a manysi irodalmi nyelv alaktana sem egyezik meg pontosan egyik északi-manysi nyelvjárás nyelvállapotával sem, hanem itt is némely ponton külső beavatkozás hatásával kell számolnunk. Feltehető, hogy az irodalmi nyelvi norma megállapítása hol az egyik, hol a másik helyi nyelvjárás alapján történt — aszerint, hogy melyik helyi nyelvjárás nyelvállapotának irodalmi nyelvivé tétele látszott célszerűbbnek. Ezek előrebocsátása után előbb az északi-manysi névragozásban, majd pedig az igeragozásban beállt változásokra térek rá.

13. Ismeretes, hogy az északi-manysiban a névszók nemcsak egyes és többes számban, hanem kettős számban is ragozódnak. Az északi-manysi nyelvjárásban a főnevek kettős számi ragozása ma is megvan. Nem változott az esetalakok száma sem. Az esetek száma mind a szigvai nyelvjárásban, mind pedig az irodalmi nyelvben hat, azaz ugyanannyi, amennyi Munkácsi tanulmányútja idején a szigvai nyelvjárásban volt (vö. MUNKÁCSI, VNyj. 7—10). Változás azonban — legalábbis Ahlqvist paradigmáihoz viszonyítva — mégiscsak történt: amíg az instrumentalis ragja a kettős számban — éppúgy, mint az egyes és a többes számban is — Ahlqvist idejében a szoszvai nyelvjárásban *-l* volt, addig a mai szigvai nyelvjárásban és az irodalmi nyelvben a kettős szám instrumentalisának ragja *-təl (-t̄l)*, pl. *škòlay'təl* ('iskola'), *pākβiūt̄l* ('cirbolyatoboz'). Honnan kerülhetett ez az esetrag a kettős számba? MUNKÁCSI (VNyj. 9—10) azt írja, hogy „a birtokosragos alakokon bővebb *-təl* rag fejezi ki az instrumentalis viszonyt...”. Úgy látszik tehát, hogy az abszolút ragozás kettős számú instrumentalisa a birtokos személyragos instrumentalisok hatására cserélte fel az instrumentalis eredeti *-l* ragját a mai *-təl* raggal. Minthogy a kérdéses alak ragja Ahlqvist idejében a szoszvai nyelvjárásban még *l* volt, lehetséges, hogy ez esetben az irodalmi nyelv számára nem a szoszvai, hanem a szigvai nyelvjárás szolgált alapul. Elképzelhető azonban az is, hogy a *-təl* rag Ahlqvist tanulmányútja óta már a szoszvai nyelvjárásban is kiszorította a régiebb *-l* ragot. Minthogy a szoszvai nyelvjárásról feljegyzéseim nincsenek, ezt a kérdést nem tudom eldönteni.

14. Ismeretes, hogy a manyisi birtokos személyragozásnak rendkívül sok alakja van, minthogy a birtokos és a birtok egyes- és többes-számúságán kívül a birtokos és a birtok kettős-számúsága is kifejezésre jut minden személyben. Eszerint az északi-manyisi birtokos személyragozásban 27 alaknak kellene lennie. Ilyen teljes alakrendszert azonban seholsem találunk, mert néhány birtokos személyragos alak már Ahlqvist és Munkácsi tanulmányútja idején is egyalakú volt, pl. (AHLQV.) *xāpan* 1) 'deine Boote', 2) 'eurer beiden mehrere Boote', 3) 'eure Boote', *xāpin* 1) 'dein Boot', 2) 'eurer beiden Boot', 3) 'euer Boot', (MUNK.) *kwoläyēn* 1) 'kettőtök háza', 2) 'kettőjük két háza', *kwolänēn* 1) 'kettőtök házai', 2) 'kettőjük házai'.

Úgy látszik, hogy a birtokos személyragos alakrendszer egyszerűsödése, azaz bizonyos funkcióknak két vagy három alakról egy alakra való átvitele a mai északi-manyisi nyelvjárásban tovább folytatódik. Amíg a Munkácsitól vizsgált északi-manyisi nyelvjárásban a főnevek második személyű birtokos személyragos alakjai (*kwolēn* 'házad', *kwolēn* 'kettőtök háza', *kwolän* 'házatok') különbözők voltak aszerint, hogy egy, két avagy több birtokos birtokáról volt-e szó, addig a szigvai nyelvjárásban és az irodalmi nyelvben mind-ezen viszonylatok kifejezésére ma már csupán egyetlen alak szolgál: Szi. *ko'lan* (~ *ko'līn* ~ *ko'ln*) 'házad stb.', ir. *ханын* 1) 'твоя лодка', 2) 'ваша (вас двоих) лодка', 3) 'ваша лодка'. Ugyancsak különbözők voltak még Munkácsi tanulmányútja idején a két birtokot, valamint a több birtokot kifejező második személyű személyragos alakok: *kwoläyēn* 'két házad', *kwoläyēn* 'kettőtök két háza', *kwoläyän* 'két házatok'; *kwolänēn* 'házaid', *kwolänēn* 'kettőtök házai', *kwolän* 'házaitok'. A szigvai nyelvjárásban az említett funkciókat ma már mindkét esetben csupán egy-egy alak látja el: *ko'layän* (v. *ko'layēn*) 'két házad stb.', ill. *ko'lan* 'házaid stb.' (ha két birtokosnak több birtokáról van szó, a *ko'lan* alak mellett *ko'lanēn* 'kettőtök házai' is előfordul). Ugyanez a helyzet az irodalmi nyelvben is: (ROMV.) *ханагыи* 1) 'твой две лодки', 2) 'ваши (вас двоих) две лодки', 3) 'ваши две лодки'; *ханан(ын)* 1) 'твой лодки', 2) 'ваши (вас двоих) лодки', 3) 'ваши лодки'. Amint látjuk, több funkciónak egy alakra való átvitele akkor történt, amikor a birtokos (egyes, kettős, ill. többes szám) második személyű volt. Ugyanezt tapasztalhatjuk egyes ehanti nyelvjárásokban is, pl. Serk. (STEIN.) *sōχän* 1) 'kettőtök bőre', 2) 'bőrötök', O. (ΠΑΡΑΥ) *χādän* 'kettőtök háza', 2) 'házatok'. A kettős számú és a többes számú alakok egybeesése lélektanilag azzal magyarázható, hogy mind a két esetben egynél többről van szó.

15. Számos változást állapíthatunk meg a személynévmások ragozásában is egyfelől a mai szigvai nyelvjárás és az irodalmi nyelv, másfelől a Munkácsitól és Kannistótól feljegyzett alakok között. A személynévmások paradigmájában megjelent egy új esetalak: az instrumentali-comitativus, az elativus régi szoszvai *-l* ragja helyén pedig az elsőnek említett nyelvformákban ma teljesebb *-nal* ragot látunk. Az efféle változások a főnévrago-

zás hatásának tulajdonítandók, de egyes körülmények arra mutatnak, hogy ez a hatás nem jutott egyidejűleg érvényre az egész északi-manyi nyelvterületen, hanem a szoszvai és a szigvai nyelvjárás területén különböző mértékben érvényesült. Ezekről a változásokról bővebben nem szólok, mert már ismertetem őket egyik, nyomtatásban megjelent dolgozatomban (NyK. LVI, 89—95).

16. Az igeragozásban — éppúgy, mint a birtokos személyragozásban — a legfigyelemreméltóbb újabbkori jelenség a kettős szám használatának összehbszorulása, pontosabban szólva a második személy egyes számú, kettős számú és többes számú alakjai közötti hangalaki különbség megszűnése. Ezen különbség megszűnése úgy történt, hogy az említett alakok közül az egyik átvette a másik kettőnek a funkcióját is.

A második személy egyes, kettős és többes számú alakjai közötti különbség több esetben elmosódott már az Ahlqvisttól tanulmányozott szoszvai nyelvjárásban, viszont a legtöbb esetben még egészen világos volt a Munkácsitól vizsgált, nyilvánvalóan sok tekintetben konzervatívabb szigvai nyelvjárásban. Amint az egyes kutatóknak különféle helyi nyelvjárásokból gyűjtött nyelvi anyagából kiderül, a különbség nem egyidejűleg tűnt el valamennyi idő- és módalakból. Azt a kérdést, hogy a különbség melyik nyelvjárásból milyen mértékben tűnt el, minden helyi nyelvjárásban külön-külön kellene vizsgálni. Itt meg kell elégednünk csupán néhány észrevétellel.

Valamennyi régebbi kutató feljegyzései megegyeznek egymással abban a tekintetben, hogy legalábbis a jelen időben az egyes számú második személyű alakok különböznek a kettős, ill. többes számú alakoktól, pl. (AHLQV.) *minēgin* 'du gehst': *minijin* 'ihr geht' ktsz., tbsz.), (MUNK.) *mine'in*; *minijin* ua., (KANN.) *mineyn* 'du gehst' (Vd. I, 119): *iōχtiŋin* 'ihr kommt' (Vd. I, 111), *ōliŋin* 'ihr seid' (Vd. I, 223). A mai szigvai nyelvjárásban, valamint az irodalmi nyelvben már nincs különbség a második személyű alakok között, pl. Szi. *lo'βintēyn* 'olvasol; olvastok (ktsz. és tbsz.)', ir. *варегын* 'ты делаешь; вы (двое) делаете; вы делаете'. Jóval bonyolultabb a helyzet a praeteritumban. Ahlqvist feljegyzései szerint második személyű alakként mind a három számban egyazon alak volt használatban: *minasjn* 'du gingst; ihr ginget (ktsz., tbsz.)', a Munkácsitól vizsgált nyelvjárásban viszont a kérdéses alak mind a három számban különböző volt: *minäsēn* 'mentél', *minēsēn* 'mentetek (ketten)', *minēsän* 'mentetek'. Kannisto szoszvai feljegyzéseiből ugyanaz a helyzet bontakozik ki, mint Ahlqvist gyűjtéséből: *minäs^hsn* 'du bist gegangen' (Vd. I, 224), *a'lasän* 'ihr habt bekommen' (ktsz.) (Vd. II, 110), *χässän* 'verstanden habt' (tbsz.) (Vd. I, 203) (az *-n* személyragot megelőző redukált magánhangzónak nincs jelentésmegkülönböztető szerepe, vö. *χants^hn* 'du hast gefunden' Vd. I, 221; *lŷ^hss^hn* 'du weintest' Vd. I, 225). A mai szigvai nyelvjárásban meg az irodalmi nyelvben csupán egyetlen alak használatos mind a három számban, pl. Szi. *āl^hsn* (~ *ālsän*) 'voltál; voltatok (ktsz. és tbsz.)', ir. *варсын* 'ты делал; вы (двое) делали; вы делали'.

A kettős számnak ez az igeragozás terén megfigyelhető hanyatlása is megmutatkozik a szomszédos, illetőleg közeli chanti nyelvjárásokban is mégpedig itt is elsősorban a második személy alakjai körében. A Pápaytól vizsgált obdorszki nyelvjárásban a három számban három különböző alak volt használatos: *manlən* 'mégy', *manlatən* 'ti mentek (ketten)', *manlädj* 'ti mentek', *man'sən* 'mentél', *man'stən* 'mentetek (ketten)', *mansädj* 'mentetek'. A serkályi nyelvjárásban a kettős szám és a többes szám alakja már egybeesett: *mätən* 'adsz': *mättən* 'adtok' (ktsz. és tbsz.); *mäsən* 'adtál': *mästən* 'adtatok (ktsz. és tbsz.)'.

Hogy magyarázzuk azt a körülményt, hogy az egyes, a kettős és a többes szám alakjai közötti különbség elsőnek épp a második személy alakjai körében enyészett el? Ennek talán lélektani okai lehetnek. Az első személy különféle számalakjai közötti különbség megőrzése fontos lehetett például azért, mert az első személy kettős és többes számú alakjai nem 'két én', illetőleg 'több én', hanem 'én + te', illetőleg 'én + ti' cselekvését fejezik ki. A harmadik személy különféle számalakjai közötti különbségtétel szintén lényeges lehetett azért, mert azok a személyek, akikre a harmadik személyű kettős és többes számú alakok utalnak, általában nincsenek jelen a beszélő megnyilatkozásakor, azaz számuk nem világlik ki a beszélő megnyilatkozásakor fennálló helyzetből. Ezzel szemben azok a személyek, akiket a beszélő a második személy különféle számalakjaival illetett, bizonyára jelen voltak a beszélő megnyilatkozásakor, azaz számuk nyilvánvaló volt anélkül is, hogy róluk szólva a beszélő különféle számalakokat használt volna. Hogy a beszélő hány második személyű megszólítotthoz intézte szavait, az kivilágolt a beszédhelyzetből. A manysiban a kérdéses alakok összeesését megkönnyíthette az a körülmény is, hogy közöttük a hangalaki különbség aránylag kicsi volt. Végül megjegyzendő, hogy a kettős szám hanyatlása, illetőleg kiveszése sok más nyelvben is megfigyelhető. Kiveszett a kettős szám pl. a szláv nyelvekből, s csupán kevés számú nyomát találjuk más mai indoeurópai nyelvben, valamint a sémi nyelvekben is. Korlátozódott a kettős szám használata a déli chantiban, továbbá egyes déli lapp nyelvjárásokban és az orosz-lappban is, l. HALÁSZ: NyK. XXXI, 276; PATKANOV—FUCHS, Laut- und Formenlehre der süd-ostjakischen Dialekte 50—1; RAVILA: FUF. XXIII, 43; FOKOS: NyK. XLIX, 314; E. ITKONEN: Vir. 1955: 174; TRAUTMANN—VINOKUR, Die russische Sprache 8.

17. Befejezésül valamelyes összefoglalást kívánván nyújtani az északi-manysi nyelv újabbkori fejlődéséről, rendkívüli újdonságot nem tudok mondani. Ami az északi-manysi nyelvjárás fejlődéséről általában mondható, az nem különbözik lényegesen attól, amit más kutatók más nyelvek fejlődéséről megállapítottak. Nyilvánvaló, hogy az északi-manysi nyelvben is állandóan megvolt és megvan a változás tendenciája; új tendenciák keletkeznek, amelyek hareban állnak a régebben meglevő, esetleg éppen finnugor kori tendenciákkal. Az új tendencia teret nyer az egyik helyi nyelvjárás-

ban, avagy csak a közösség egyik csoportjában s talán csupán egyes szavakban (pl. új hangok hatolnak be a hangállományba, új szó szerkezeti sajátosság kezd kialakulni, diftongizálódás indul meg), a másik helyi nyelvjárásban, avagy csak a nyelvi közösség egy másik csoportjában, illetőleg csupán egyes szavakban viszont még hat a régi tendencia, győzedelmesen veszi fel a harcot a fellépő új tendenciákkal, illetőleg változatlan az ősi hangállapot (pl. a behatolni készülő új hangokat még a hangállomány régi hangjaival helyettesítik, az idegen szerkezetű szó hangalakját a hagyományozott szó-készlet szerkezeti sajátosságainak megfelelően átalakítják, megvannak az ősi monoftongusos alakok). Harcban áll egymással a fiatalabb nemzedék nyelve az idősebb nemzedék nyelvével, a konzervatívabb helyi nyelvjárás az új iránt fogékonyabb helyi nyelvjárással, a spontán fejlődő népnyelv a szabályozott irodalmi nyelvvel, és így tovább. Nyelvi rendszerek, illetőleg részletrendszerek hatnak egymásra: meglévő részletrendszerek meglazulnak, rész támad rajtuk, mások viszont kibővülnek és terjeszkednek más részletrendszerek rovására (pl. a főnevek abszolút ragozásában az instrumentalis-comitativus alakításában uralkodott egyöntetűség megszűnik, a birtokos személyragozásban használatos esetrag viszont tovább terjeszkedik és behatol az abszolút ragozásba is). Ellentétes áramlatok küzdenek egymással a nyelvben. Az alakrendszer itt-ott szegényedik, elhanyagolhatóknak érzett funkciók kifejezésére használt alakok kivesznek a használatból (pl. bizonyos kettős számú alakok), másutt viszont az alakrendszer gazdagodik, s új mondatbeli viszonyítások kifejezésére új alakok keletkeznek (pl. a személynév-mások paradigmája új esetalakokkal gazdagodott). Egyes régi funkciókat továbbra is kifejez a nyelv, de a funkció világosabb kifejezésére új, testesebb formánst használ fel (a személyes névmások elativus-ablativusának új ragja). Ha tudni akarjuk: milyen a mai és milyen lesz a holnapi élő manysi nyelv, nem elégedhetünk meg a régi, múlt századi vagy századeleji gyűjtésekkel, s nem elégedhetünk meg az irodalmi nyelv termékeivel sem: új anyagra kellene szert tennünk, — friss anyagra, amely hűen tükrözi nem is csupán egy helyi nyelvjárás, nem is csupán egy nemzedék nyelvét, hanem minél több nyelvjárását és a különféle generációkét egyaránt. Ezt az igényünket — legalábbis részben — a nyomtatásban már megjelent beszámolóból következtetve KÁLMÁN BÉLA rövidesen közzeendő manysi nyelvanyaga fogja kielégíteni.

*

Természetes, hogy az északi-manysi nyelvjárásnak nem csupán hangállományában és szó szerkezeti sajátágaiban meg hangsúlyozási viszonyai-
ban mentek végbe, illetőleg vannak folyamatban változások, hanem mondat-
tanában, különösképpen pedig szókinésében is. Ezen változások tárgyalása
azonban nem lehet mai előadásom tárgya, mert fejtegetésük nem is egy,
hanem több további előadást kívánna meg.